

**PANAIT ISTRATI, „AGENT” SAU „CLIENT”
AL POLIȚIEI POLITICE INTERBELICE?
CONSIDERAȚII PRIVIND DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ
AL SCRITORULUI PANAIT ISTRATI**

Panait Istrati (1884-1935) a fost fără îndoială una dintre cele mai spectaculoase și mai controversate personalități culturale ale perioadei interbelice, care, prin opera și conduita sa, a șocat adesea opinia publică românească și internațională, intrând vrând-nevrând în vizorul poliției politice a vremii, Siguranța Statului.

În contextul disputei ideologice acerbe dintre cele două curente totalitariste care caracterizau perioada interbelică - nazismul și bolșevismul - Panait Istrati, un nealinat și nonconformist prin atitudine și caracter, nu avea cum scăpa „ochiului vigilent” al Siguranței, care l-a „luat în lucru” de prin 1924, încă dinainte de revenirea sa în România după imensul succes repurtat în 1923 cu CHIRA CHIRALINA.

Despre DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ al scriitorului Panait Istrati au apărut o serie de referiri începând din 1974, când istoricul literar Alexandru Oprea a publicat în Revista MANUSCRIPTUM nr. 3/1974 mai multe documente, din care reiese că Panait Istrati era urmărit în dosarul de supraveghere nr. 2751.

Ulterior, au fost descoperite și publicate și alte documente și informații, care confirmă calitatea acestuia de urmărit/supravegheat, aspect reieșit și din lucrarea lui Stelian Tănase „CLIENȚII LU’ TANTI VARVARA” (Editura Humanitas, București, 2008).

Subiectul nu ar fi suscitât atâtea dezbateri și controverse, dacă, în urma publicării capodoperei sale „SPOVEDANIE PENTRU ÎNVINȘI” (Editura Rieder, Paris, 1929), confratele său în ale scrisului și ale politicii, Henry Barbusse, nu l-ar fi acuzat public de colaborare cu poliția politică a vremii, numindu-l „Haiduc al Siguranței”, în sensul de agent/slujitor al acesteia. Etichetarea răutăcioasă l-a afectat profund pe Panait Istrati, lezându-i grav imaginea și credibilitatea, făcându și numeroși dușmani din toate taberele politice și culturale.

Prima notă informativă aflată în DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ al lui Panait Istrati (dat până în prezent publicității) datează din 9 mai 1924. După sosirea lui în țară, în septembrie 1925, a fost dat în urmărire pe tot cuprinsul României, oriunde s-a dus: la Ploiești, Brăila, Galați, Constanța, Iași, București etc. Semnificativă este NOTA-DISPOZIȚIE nr. 460378/7.09.1925 a Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale - Brigăzile Speciale, adresată Serviciului Special de Siguranță Brăila, semnată

PANAIT ISTRATI, „AGENT” SAU „CLIENT” AL POLIȚIEI POLITICE INTERBELICE? - CONSIDERAȚII PRIVIND DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ AL SCRITORULUI PANAIT ISTRATI

de Directorul General, Romulus P. Voinescu, care sună astfel: „Avem onoarea a vă semnala pe scriitorul comunist Panait Istrati, sosit de curând de la Paris, și plecat în orașul Dvoastră de unde este de origină, rugându-vă al ține în observație și a-l semnala la timp autorităților respective în caz de deplasare. Comunicându-ne rezultatul” (Am reprodus ortografia și exprimările originale, așa cum vom proceda și în continuare, spre a sublinia autenticitatea și relevanța actelor citate).

Formulele de adresare sunt tipice și trădează limbajul îngust, șablonard, cazon folosit de respectiva instituție, ceea ce înlătură orice îndoială asupra veridicității documentelor și realității faptelor relatate în acestea. Notele informative redactate cu multe greșeli gramaticale de lucrătorii serviciilor de siguranță din Brăila și Ploiești descriu în amănunt „mișcările” lui Panait Istrati și contactele acestuia cu diverse persoane.

Pentru exemplificare, redăm un pasaj din NOTA nr. 5694/17.09.1925 a Siguranței Ploiești către Direcția Centrală în care se spune: „Scopul venirii lui Panait Istrati în România - din informațiunile culese - este ca să lege relațiuni strânse între comuniștii Francezi și cei Români. De altfel, numitul în răstimpul de când se află în țara noastră a vizitat orașele Brăila, Galați, Focșani și Iași unde a luat contact cu toți fruntașii comuniști din aceste orașe” (...)

La Iași, Panait Istrati fusese invitat să participe alături de Mihail Sadoveanu, George Topârceanu, Ionel Teodoreanu, Demostene Botez și alții la FESTIVALUL ARTISTIC LITERAR dedicat străngerii de fonduri pentru construirea statuii lui Eminescu, dar și-a contramandat în ultimul moment prezența, spre marea dezamăgire a organizatorilor și anturajului lor.

Pe de altă parte, Siguranța îl avertizase că „dacă nu vrea să fie bătut pe stradă, să facă bine și să nu iasă din casă”, punându-i în vedere în termeni categorici „să nu se mai frece de comuniști, pentru a evita măsuri neplăcute pentru libertatea sa”, iar Prefectul Poliției Capitalei i-a propus „să-i trimeată doi agenți care să-l însoțească permanent”. Tot în dosarul menționat se găsesc și materiale referitoare la broșura „AU PAYS DU DERNIER DES HOHENZOLLERNNS”, editată în 1926 la Paris, la care Panait Istrati a scris prefața, în care spunea: „Iată cele două mâini ale mele. Legați-le! Împușcați-mă fără judecată așa cum se face în fiecare săptămână în patria mea, România sugrumătoare”.

Prin TELEGRAMA CIFRATĂ nr. 64873/4 XI 1926 semnată de același Romulus P. Voinescu se atrăgea atenția Vămii, Prefecturilor și Polițiilor din București, Turnu Măgurele, Zalău, Găești, Sighișoara, Câmpulung, Miercurea Ciuc, Cluj, Brăila, Sibiu etc. să fie extrem de vigilente și „să ia măsuri de împiedicare a introducerii în țară și a circulației respectivei broșuri și să raporteze de îndată orice semnale referitoare la ea”. Cu toate eforturile depuse de reprezentanții puterii, lucrarea a trecut clandestin granița și conținutul ei a fost rapid popularizat, ceea ce i-a înfuriat și mai rău.

În 1927, Panait Istrati a fost invitat în URSS la cea de-a zecea aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, unde a mers împreună cu prietenul său, ambasadorul sovietic în Franța, Christian Rakovski, și unde, în 13 noiembrie 1927, l-a cunoscut pe faimosul scriitor Nikos Kazantzakis (autorul capodoperei ZORBA GRECUL), de care a legat o frumoasă amicitie.

La finele călătoriei în Uniunea Sovietică - februarie 1929 - s-a reîntors la Paris, unde a publicat bestsellerul „SPOVEDANIE PENTRU ÎNVINȘI” („VERS L'AUTRE FLAMME”), o critică aspră la adresa regimului bolșevic, mărturisind imensa dezamăgire produsă de discrepanța uriașă între percepția iluzorie asupra sistemului comunist și realitatea cruntă întâlnită la fața locului.

În toamna anului 1929, Panait Istrati revenea în România pentru efectuarea unei anchete jurnalistice privind evenimentele greviste din Valea Jiului din perioada 4-6 august 1929. Ajuns la graniță, Panait Istrati a fost „luat în primire” de către Siguranță, care, într-o NOTĂ, consemna: „În ziua de 21.08 cu trenul internațional 24 a intrat în țară venind de la Paris scriitorul P. Istrati împreună cu soția sa având destinația orașul Brăila unde va rămâne șase săptămâni. Posedă certificatul 930 eliberat de Legațiunea noastră din Paris”. În 7/8 septembrie 1929 s-a cazat la hotelul din Lupeni, pentru ca a doua zi să viziteze la spital răniții și să stea de vorbă cu văduvele celor împușcați mortal. Având un permis special de liberă trecere în „zonele interzise” (acordat în prealabil de ministrul de interne Alexandru Vaida-Voievod), Panait Istrati a vizionat locurile „fierbinți” (ex. Uzina electrică) și, de asemenea, a discutat cu Lucrețiu Pătrășcanu, avocatul apărării, care l-a informat asupra celor

PANAIT ISTRATI, „AGENT” SAU „CLIENT” AL POLIȚIEI POLITICE INTERBELICE? - CONSIDERAȚII PRIVIND DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ AL SCRITORULUI PANAIT ISTRATI

întâmplare, rugându-l să-i susțină pe clienții săi.

La finele investigației, Panait Istrati a concluzionat că vinovăția aparține în exclusivitate puterii, care, depășită de evenimente, a adus armata și a ordonat foc, murind prin împușcare 30 de muncitori (și nu 9, potrivit oficialităților), fiind răniți peste 100 de mineri, ostilitățile fiind urmate și de un val de arestări.

O asemenea activitate nu putea fi trecută cu vederea de către autorități, care l-au „luat în lucru” pe Panait Istrati prin subunitățile teritoriale de la Petroșani, Deva, Timișoara etc. Dintr-o notă a Inspectoratului Regional de Poliție Timișoara, datată 29 august 1929, aflăm că „acest domn, prin promisiunile făcute arestaților, agită în mare măsură spiritele muncitorilor, compromite conducerea țării și întreaga administrație... Suntem informați că mâine 30 a. c. dorește să ia contact cu conducerea muncitorilor de la unele fabrici, fapt ce ne deservește și va produce nemulțumiri în rândurile muncitorilor, încurajându-i la continuarea tulburărilor reprimare până în prezent cu multă greutate”.

Alte note informative aflate la același dosar semnaleză prezența și „mișcarea” lui Panait Istrati în Valea Jiului și, totodată, se raportează organelor superioare că „măsurile luate pentru menținerea ordinii sunt suficiente: 600 jandarmi la Batalionul de Instrucție Petroșani și 80 jandarmi la Legiunea Petroșani, plus grănicerii din Deva despre care se face propunerea de a fi retrași”. „Urmărirea informativă” a lui Panait Istrati a continuat și după 1930, anul apariției în librăriile din România a capodoperei sale SPOVEDANIE PENTRU ÎNVINȘI, care avea să-i aducă noi dușmani, inclusiv din rândul foștilor săi tovarăși de luptă, care l-au declarat „trădător al cauzei”.

Într-o notă din 6 aprilie 1930, aflată și ea la dosarul cu pricina, se menționa: „Agitatorul Panait Istrati, fost membru de onoare al URSS a fost exclus din Internaționala a III-a datorită atitudinii față de aceasta care a culminat cu scoaterea volumului Spovedanie pentru învinși”.

Indiscutabil, mai sunt și alte materiale interesante în DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ - dat până în prezent publicității - dar timpul și spațiul nu ne îngăduie să le comentăm pe toate. Oricum, un lucru e cert: scriitorul brăilean a fost un „Client” al Siguranței în sensul de urmărit/ supravegheat/lucrat informativ și nicidecum un slujitor al acesteia, indiferent sub ce formă: informator/ colaborator/agent sau „lucrător acoperit” cum s-ar zice acum. Numai că diversiunea, delațiunea, etichetarea, înscenarea în scop de compromitere a adversarului sau opozantului fac parte din arsenalul metodologic al oricărei poliții politice, indiferent de sistemul deservit, așa că nici Panait Istrati n-a scăpat acestor practici (pe care necunoscătorii le numesc „securiste”, dar care există de când funcționează serviciile secrete).

Așa se face că după publicarea „Spovedaniei pentru învinși” s-au găsit voci (Barbusse, dar nu numai) care să-l acuze de „joc la două capete” și „cozi de topor” care să preia ineptia, ignorând intenționat

PANAIT ISTRATI, „AGENT” SAU „CLIENT” AL POLIȚIEI POLITICE INTERBELICE? - CONSIDERAȚII
PRIVIND DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ AL SCRITORULUI PANAIT ISTRATI
sau din confuzie evidența: faptul că Panait Istrati a fost „client” al Siguranței și nu agent al ei.

HORAȚIU MĂNDĂȘESCU

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*